

*Наташа М. Јовановић Ајзенхамер**
*Одељење за социологију, Филозофски факултет,
Универзитет у Београду*

ПОГЛЕД НА СПОЉНОПОЛИТИЧКУ ПОЗИЦИЈУ НЕМАЧКОГ ЦАРСТВА ИЗ УГЛА ИСТОРИЈЕ СОЦИОЛОШКИХ ТЕОРИЈА: МАКС ВЕБЕР О МЕЂУНАРОДНИМ ОДНОСИМА

Сажетак

У раду ће бити приказан поглед једног од најутицајнијих социолога с краја деветнаестог и почетка двадесетог века, Макса Вебера, на спољнополитичке односе Другог рајха са Русијом, Пољском, Аустроугарском, Француском, Енглеском али и са „болесником са Босфора“. Користећи се компарацијом његових научних преокупација и (релативно) објективних закључака у научним студијама са порукама које је пласирао у политичким говорима даћемо један нови поглед на дуализам Веберове биографије; у домаћој стручној и широј јавности он је најпре познат као научник а тек онда као политички делатник, међутим, Вебер је био веома заинтересован за развој немачког друштва, како на унутрашњеполитичком тако и на спољнополитичком плану. У овом раду расветлићемо управо тај други аспект. Такође, анализом Веберовог виђења политичког превирања у периоду између Бизмаркове владавине и владавине Вилхелма Другог, добићемо и један занимљив поглед „изнутра“ на ситуацију у Немачком царству непосредно пре и за време Првог светског рата. Веберова спољнополитичка анализа занимљива је управо због тога што у себи сублимира и холистички научни приступ (он је повезивао историјске процесе, културе, религије и традиције са војним капацитетима, степеном економског развика и геополитичким положајем), али и један ангажовани и прилично реалистичан поглед на тренутну ситуацију од стране веома активног политичког актера.

Кључне речи: Макс Вебер, Други рајх, међународни односи, Први светски рат, вредносна неутралност, геополитика, историја социјалних и политичких идеја

* natasa.jovanovic@f.bg.ac.rs

1. НАУЧНИК У ВРТЛОГУ РЕАЛПОЛИТИЧКИХ СТРАСТИ: МАКС ВЕБЕР ПРЕД ИЗАЗОВИМА ПОЛИТИЧКЕ ПАРТИЦИПАЦИЈЕ

Макс Вебер је академској, али и широј јавности, познат као класик социологије. Прецизније, његово име асоцира на проучавање кохабитације између модерног капитализма и протестантске етике.¹ Социолози знају и колико је допринео институционализацији нове науке а само уски стручни кругови упознати су са тиме да је Вебера, осим страсти за научним сазнањем, тресла и грозничава жеља за политичком (и војном) партиципацијом. Ова поларизација његове биографије била је толико значајна да је чак допринела томе да Вебер дискрепанцију између научног и политичког позива дефинише као гносеолошки основ за постизање објективности у друштвеним наукама. Вебер је сматрао да је суспензија политичких страсти, амбиција и идеолошких опредељења приликом истраживања и доношења закључака, али и приликом преношења знања студентима, основни императив у друштвеним наукама. Свакако да није реч о једноставном (нити у потпуности достижном) циљу, али рефлексивност научника јесте почетни корак ка постизању објективности у проучавању друштва.² Научник, односно наставник, могу се политички ангажовати, могу заузети идеолошку позицију и држати запаљиве јавне говоре, али све то морају оставити пред вратима својих кабинета и амфитеатара јер у њима смеју говорити само „језиком чињеница“.³

Вебер се трудио да на свом примеру покаже како се те две сфере заиста могу разграничити.⁴ Гледајући суморну академску реалност у којој су професори користили катедре за пропаганду својих идеја а не за подучавање младих колега, Вебер је настојао да на свом примеру покаже како се успешно балансира између обе друштвене улоге. Веберова универзитетска каријера прекидана је у више наврата (пре свега због здравствених проблема), истраживачки и списатељски жар никада се нису угасили (мада је и у научном стваралаштву било мањих прекида), док је жеља за тиме да у немачкој историји остави важан траг као политички а не научни

1) Реч је о делу које је постало својеврсни канон социологије (Maks Veber, *Protestantska etika i duh kapitalizma*, Mediterran Publishing, Novi Sad, 2011).

2) Max Weber, *Metodologija društvenih nauka*, Globus, Zagreb, 1989, стр. 211.

3) Исто, стр. 51.

4) „Међутим, треба имати на уму да „захтев за ‘вредносном неутралношћу’ социолошке и економске науке ‘није превасходно усмерен против претераних захтева за објективношћу и погрешног саморазумевања научне праксе која је наводно ‘ослобођена од свих претпоставки’, већ је усмерен против злокобног укрштања науке и пропаганде...“ (Folker Hajns, *Uvod u Maksa Vebera*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2011, стр. 19).

делатник била његова највећа тајна љубав и перманентна преокупација.⁵ Пред крај деветнаестог века био је члан националистичког Свенемачког савеза а касније је напустио десне идеале и заступао либералну идеолошку позицију. У Првом светском рату учествовао је на стратегијско-организационом нивоу, партиципирао је у писању прве верзије Вајмарског устава и био је члан немачке експертске делегације на мировним преговорима у Версају. Након рата био је и саоснивач лево-либералне Немачке демократске партије. Пред крај живота поново се враћа десним идејама и покушава да постане посланик уставотворне скупштине, али су му ти планови осујећени.⁶ Овим кратким прегледом није исцрпљен списак активности које је Вебер предузимао на немачкој политичкој сцени, али ипак донекле илуструје динамику његове политичке партиципације која није била малог обима.

Управо због константне тенденције ка паралелном ангажавању и у политичком и у научном пољу занимљиво је проучавати како је изгледао његов поглед на међународне односе и на спољну политику Немачког царства на преласку из деветнаестог у двадесети век. Односно, основно истраживачко питање је да ли је, и у којој мери, Вебер успео да сопствени идеал *вредносне неутралности* примени у (спољно)политичким анализама. Свакако да један рад не оставља довољно простора за свеобухватну и темељну анализу, али можемо у кратким цртама илустровати да ли је, и на који начин, функционисао механизам вредносне неутралности у Веберовом бављењу спољнополитичким питањима. Добит оваквог истраживања је велика: не треба посебно ни наглашавати зашто је за социологе важно да се расветле сви аспекти наслеђа Макса Вебера, међутим, проучавање Веберовог тумачења светске политичке сцене може бити занимљиво и за науку о међународним односима.

Макс Вебер свакако није име које се може срести на листи пионира науке о међународним односима што је, узимајући у обзир предмет његовог интересовања и истраживања, академско образовање и дисциплинарни самоидентификацију (Вебер од 1909. године себе назива социологом),⁷ сасвим разумљиво. Вебера данас проучавају економисти, правници и наравно социолози, па ипак, сматрамо да постоји и једна ниша Веберове заоставштине која

5) Sven Eliaeson, "Constitutional Caesarism: Weber's politics in their German context" in: *The Cambridge Companion to Weber*, (ed. Stephen Turner), Cambridge University Press, New York, 2000, стр. 131.

6) Исто, стр. 132.

7) Guenther Roth, "History and sociology in the work of Max Weber", *British Journal of Sociology*, Vol. 27, No. 3, 1976, стр. 306.

може послужити и историји науке о међународним односима.

Разматрање односа међу државама, дипломатских релација, питања рата и мира и геополитике јесте константа друштвене мисли још од антике (вероватно чак и раније!), међутим, међународни односи као академска дисциплина јесу једна од непосредних интелектуалних последица дешавања у вези са Првим светским ратом. Прво Одељење за проучавање међународне политике основано је 1919. године у Велсу⁸ и тиме почиње институционализација науке која је до тог тренутка дисперзивно проучавана у склопу других друштвених дисциплина. Због тога о свим ауторима који су се бавили питањима међународних односа можемо говорити као актерима предисторије дисциплине.⁹ Као што смо рекли, Макс Вебер се не налази у пантеону претеча ове младе науке, али ми настојимо да покажемо да Веберов плаузибилан поглед на међународне односе управо у тренутку у коме се рађа нова дисциплина може да буде користан и за све оне који се данас баве (историјом) међународних односа. Како је Веберов поглед на збивања у свету непосредно пре, током, и након Првог светског рата, изразито синтетичког карактера и обухвата различите социјалне, економске, културолошке и религијске процесе који свакако утичу и на односе међу државама, није незанимљиво осврнути се и на једну инхерентно социолошку, али надасве веома проициљиву реалполитичку анализу светског поретка и светске динамике на прелазу из деветнаестог у двадесети век.

2. ОД БИЗМАРКОВЕ КОНЗЕРВАТИВНЕ СПОЉНЕ ПОЛИТИКЕ ДО ЕКСПАНЗИОНИСТИЧКЕ „СВЕТСКЕ ПОЛИТИКЕ“ ВИЛХЕЛМА ДРУГОГ

Макс Вебер је са нескривеним дивљењем писао о Бизмарковим (*Otto Eduard Leopold von Bismarck-Schönhausen*) политичким и војним талентима и успесима. Идеју о неопходности „харизматског коректива“ парламентарне демократије Вебер је добио управо гледајући како први канцелар Немачког царства води тек уједињену државу.¹⁰ Вебер је додуше био свестан и свих мана Бизмарковог ауторитаризма; док је Бизмарк био на челу државе немачки просперитет био је неупитна чињеница,¹¹ међутим канцелар је иза себе,

8) Драган Р. Симић, „Још једанпут о ‘Четири велике дебате’ (Цртице из историје науке о међународним односима)“, *Политичка ревија*, Вол. 18, Год. 20, Но. 4, 2008, стр. 1470.

9) Исто, стр. 1467.

10) Joachim Radkau, *Max Weber: A Biography*, Polity, Cambridge, 2009, стр. 335; Maks Weber, *Politički spisi*, Filip Višnjić, Službeni glasnik, Beograd, 2006, стр. 272.

11) Погледајмо само ове податке које сведоче о Бизмарковом успеху: шездесетих година

како Вебер тврди, оставио праву политичку пустош. Немцима је у наслеђе оставио недостатак политичког васпитања и воље, утабао је плодно тло за ауторитарне манипулације и није успео да укорени и консолидује одрживу политичку традицију која се неће заснивати на харизматском заносу ширих друштвених слојева већ на правом демократском васпитању.¹² Вебер је Бизмарку замерао што није оставио политички легат у коме би постојао јак парламент и снажна политичка култура и традиција¹³ а, као што ћемо у наставку рада видети, Вебер се са Бизмарком није слагао ни у вези са правцем у коме Немачка спољна политика треба да иде. Но, без обзира на све ове примедбе, Вебер се није устручавао да у својим јавним говорима и списима подсети Немце на то каквог су великана имали на власти, а подсећао је и на то како је, у поређењу са Бизмарком, нова политичка елита поприлично „бледа“.

Челични канцелар је тежио привредном развоју и консолидацији политичког поретка на унутрашњеполитичком плану, док је његова спољна политика била поприлично изолационистичког карактера. Како ће и сам Вебер касније приметити, Бизмарк је тежио стварању савезника а не непријатеља, и одржавао је добре односе унутар Тројног савеза који је био стожер његовог спољнополитичког делања. Након последњег рата са Француском (1870–1871) у коме је Немачка однела убедљиву победу, Бизмарк се окренуо решавању унутрашњих проблема и проценио је да би потенцијални међународни сукоби само одвукли пажњу са круцијалних изазова који су се тицали социо-економског и политичког уређења тек уједињеног царства.¹⁴

Вебер Бизмаркову спољну политику назива конзервативном и истиче недостатак жеље и страсти за грађење „велике Немачке“ чији би се политички утицај осећао и ван територијалних ограни-

деветнаестог века Велика Британија поседовала је 68% од укупног европског богатства, док је Француска имала 14% а Пруска 10%. Само неколико година касније ситуација се мења, удео Британије и Француске у укупном европском богатству опада а Немачка бележи раст од 6% (са 10% на 16%) (Džon Miršajmer, *Tragedija politike velikih sila*, Udruženje za studije SAD u Srbiji, Čigoja štampa, Beograd, 2017, стр. 367-371).

- 12) Ова напомена је важна због тога што Вебер прави разлику између харизматске, традиционалне и легалне (рационалне власти). Како је харизматска власт кратког века, Вебер се плашио да ће после таквог политичког устројства под Бизмарковом државничком диригентском палицом у Немачкој доћи до растројства и да организација власти неће наликовати на бирократски управни апарат (који је кулминација рационализације у домену државне организације) (Макс Вебер, *Привреда и друштво, књ.1*, Просвета, Београд, 1976, стр. 173).
- 13) Maks Veber, *Politički spisi*, нав. дело, стр. 277.
- 14) Thorstein Veblen, *Imperial Germany and the Industrial Revolution*, Batoche Books, Kitchener, 2003, стр. 70-72; Sven Eliaeson, “Constitutional Caesarism: Weber’s politics in their German context”, нав. дело, стр. 134-135; Henri Kisindžer, *Diplomatija*, Club Plus, Beograd, 2011, стр. 102.

чења Старог континента.¹⁵ Код Вебера се заправо осећа жаљење због изостанка Немачке са мапе колонијалних сила и та фрустрација ће га (парадоксално) приближити спољнополитичкој визији онога коме је толико тога замерао: Вебер и Вилхелм Други (*Friedrich Wilhelm Viktor Albrecht Von Preußen*) делили су исту фантазију о Немачкој као о великој светској сили.

Када је Бизмарк био приморан на абдикацију (услед пораза на изборима 1890. године),¹⁶ вођење државе преузео је млади кајзер кога је Макс Вебер више пута назвао дилетантом.¹⁷ Вебер је био изразито опозиционо настројен према новим властима, оптуживао их је за непотизам и клијентелизам, сматрао је да је млади владар нестручан а да за њим у томе не заостају ни они који га окружују. Вебер политичку сцену у Немачкој пред крај деветнаестог века назива карикатуралном,¹⁸ па ипак, вероватно једина додирна тачка Веберове и кајзерове идеалне имагинативне конструкције Немачке будућности била је идеја ширења немачког утицаја на Исток. Вебер је најпре мислио да је Русија идеални немачки савезник у том делу света, али су историјски процеси отишли у другом правцу и Немачка и Русија су се нашле на супротним странама у Првом светском рату (у складу са овим догађајима променила се и Веберова реторика о чему ће бити више речи у наставку рада).

Друга станица на коју ће стићи немачки утицај налазила се на Оријенту, тачније „болесник са Босфора“ био је идентификован као адекватни спољнополитички партнер који ће оваплотити немачке интересе у том делу света. Иако никада неће експлицитно признати, Веберова замисао ширења немачког утицаја била је савршено компатибилна са концептом и идеологијом *Weltpolitik*-а који је заговарао и у дело спроводио Вилхелм Други. Кајзер је настојао да се приближи Аустроугарској и да преко ангажовања у вези са питањима на Балкану оснажи савезништво са суседом. То је наравно за последицу имало дестабилизацију односа са Русијом и Британијом, али и то што је прва ваневропска посета новог кајзера била резервисана за Истанбул није се допало другим великим силама Старог континента.¹⁹ Сви ови кајзерови потези на шахов-

15) Maks Veber, *Politički spisi*, нав. дело, стр. 104.

16) Sven Eliason, “Constitutional Caesarism: Weber’s politics in their German context”, нав. дело, стр. 134.

17) Исто, стр. 139; Joachim Radkau, *Max Weber: A Biography*, нав. дело, стр. 337; Maks Veber, *Politički spisi*, нав. дело, стр. 221.

18) Maks Veber, *Politički spisi*, нав. дело, стр. 271.

19) Isabel Hull, “Military culture, Wilhelm II, and the end of the monarchy in the First World War”, in: *The Kaiser – New Research on Wilhelm II’s role in Imperial Germany* (eds. Annika Mombauer; Wilhem Deist), Cambridge University Press, Cambridge, 2004, стр. 236; Džon Miršajmer, *Tragedija politike velikih sila*, нав. дело, стр. 374.

ској табли међународних односа на почетку двадесетог века водили су (заједно са другим догађајима) ка Првом светском рату.

Анализом текстова које је Вебер написао за време рата могу се идентификовати три тенденције које су овде приказане према хронолошком реду: критика кајзерове политичке и војне неvirtуозности, жеља за стварањем што снажније светске силе од Немачке и, на крају, страх од потпуног колапса, подморничког рата против Сједињених Америчких Држава и одузимања интегритета Немачког царству. Вебер је прижељкивао агресивнији наступ Немачког царства на европском, али и азијском и афричком континенту, али је и рационално одмеравао снаге међу великим силама. Ево како је изгледала динамика сучељавања Веберових научних, идеолошких и прагматичних жеља и анализа на конкретним билатералним (и трилатералним) примерима.

2.1. Немачка у геополитичком троуглу: Вебер о Аустроугарској, Француској и Енглеској

Вебер је био доста резервисан према политици очувања Тројног савеза још и пре изласка Италије из Савеза. Као што смо рекли, он је био велики критичар политике Вилхелма Другог и апологета Бизмаркове власти и његовог наслеђа, али што се тиче спољнополитичке оријентације првог канцелара уједињеног царства, Вебер је испољавао скептицизам. Нема сумње да је Бизмаркова спољна политика била политика Тројног савеза²⁰ а та се стратегија, према Веберовом мишљењу, није исплатила на дуже стазе. За разлику од Бизмаркове тактике која је подразумевала окретање ка решавању унутрашњих проблема и одржавање добрих односа са свим европским силама, Вебер је наглашавао неопходност ширења немачког утицаја и ван Старог континента, иако је у потпуности био свестан каузалног механизма урушавања равнотеже односа са Русијом, Француском и Енглеском до које мора доћи уколико Немачка развије експанзионистичке намере. „Та Бизмаркова политика је била разумљива у контексту опште политике на европском континенту. Али, посматрано у контексту светске политике, она је имала и неке забрињавајуће последице. Познато је да се ми у последње време с правом жалимо на то што нас Француска и друге силе напросто игноришу када је у питању подела интересних сфера. Тако се Енглеска понаша када је реч о њеној политици у јужном делу Африке,

20) „То својство Тројног савеза следи из општих особености у сваком смислу конзервативне Бизмаркове политике. Она ни у ком смислу није била политика ‘велике Немачке’“ (Maks Veber, *Politički spisi*, нав. дело, стр. 104).

а Француска када је у питању политика на северу Африке. Ниједна велика сила неће проћи некажњено уколико се стално мири са свршеним чином и дозвољава да буде занемарена. А управо је такво Бизмарково наслеђе научило Француску, али и читав свет, да је дрскост када немачка страна захтева да буде укључена у разговоре о догађајима у прекоморским подручјима²¹.

Вебер је сматрао да је Немачка моћна држава (*Machstaat*) и да треба да се руководи искључиво својим геостратешким интересима који нису омеђени границама европског континента. У складу са таквим ставом, формиран је његов однос према савезницима и такмацима у мундијалној политичкој арени. Но, за разлику Веберовог тумачења улоге Русије у светској политици које је набијено емотивним (амбивалентним) односима (о чему ће бити више речи у наставку рада), о савезницима (Аустроугарској), али и о „архе-противницима“ (Француској и Енглеској), Вебер говори са далеко мање страсти и размишља у складу са постулатима *realpolitik*-а.

Током трајања рата (у октобру 1916. године) Вебер држи говор у коме апострофира важност очувања добрих односа са Аустроугарском. Сматра да се тај однос мора продубити и да је чврст савез са том земљом једини начин да се пружи адекватан отпор Русији. Заједничко делање је и важна политичка подлога за решавање „пољског и српског проблема“²². Интересантно је да, иако ће и после рата Вебер сматрати да је Аустрија важан савезник Немачке, он није говорио о компатибилности *ethos*-а ове две земље нити је икада укључивао религијску или етичку компоненту. Дакле, оно што ће бити *лајт мотив* анализе немачко-руских, али и немачко-пољских односа, изостало је када је реч о најважнијем немачком савезнику. Другим речима, Веберова политичка анализа савезништва Немачке и Аустроугарске остала је у домену реалнополитичког и није заинтриговала његов истанчани и виртуозни осећај за свеукупност друштвених односа, структуре и динамике која би подразумевала укључивање различитих компоненти: и оног што је рационално, али и онога што се налази у сфери ирационалног.

Слична је ситуација са Француском и Великом Британијом. Вебер је од почетка Тројном савезу замерао то што је формиран као дефанзивни а не као офанзивни трилатерални пројекат па је сматрао да је излазак Италије сасвим логичан исход (јер је изостала подршка за њено територијално проширење). Излазак Италије је, како Вебер тврди, Савез учинило слабим и неспремним за сукобе

21) Исто, стр. 107.

22) Исто, стр. 153-154.

са Француском и Британијом.²³ Веберов однос према Великој Британији и Француској мора се посматрати првенствено кроз призму ратних стратегија. Свакако да није непознато да је Веберова социологија генерално много баштинила из области социологије рата,²⁴ али када је реч о конкретно ове две земље, готово да нема другачијег дискурса од оног који се односи на бивше, актуелне или потенцијално будуће сукобе.

Када је реч о Британији, у фокусу су свакако били морнарица и поморски фронтови. Говорећи о британској супрематији на морима, гусарењу и надобудности у односу према другим великим силама, Вебер британску спољну политику назива неподношљивом и неморалном.²⁵ Када је реч о Француској, Вебер је апострофирао Бизмаркове речи да „никада не треба испуштати из вида жељу Француза да се освете“.²⁶ Вебер је критиковао Бизмаркову политику ослањања на Тројни савез не само због тога што је реч о самоскривљеном спољнополитичком изолационизму, већ и због тога што је пасивна позиција Немачке „ушускане“ у Савез довела до, према Веберовом мишљењу, ниподаштавања Немачког царства од стране Француске и Британије. Јасно је да је Веберов очај због искључивања Немачке са списка великих светских сила нужно значило да ће трагати за излазом из оваквог стања и да ће потражити савезнике у другим деловима света. О тој потрази у наставку рада.

2.2. Однос према Русији „између љубави и мржње“²⁷

Вебер је 1904. године неколико месеци боравио у САД-у и тада је почело његово интересовање за однос између религијске (пуританске) етике и других сфера друштвености (економске и политичке), али се развило и интересовање за бирократизацију државне управе и војске. Вебер је био одушевљен појединим организационим достигнућима које је имао прилике да искуствено изучи у САД-у, међутим, након револуције 1905. године Вебер истраживачки фокус окреће за сто осамдесет степени, тј. у средиште његове пажње доспела је Русија.²⁸

Социолошки класик је био фасциниран револуцијом, потенцијалном либерализацијом и деауторитаризацијом земље, и што је

23) Исто, стр. 104.

24) Folker Hajns, *Uvod u Maksa Vebera*, нав. дело, стр. 41.

25) Maks Veber, *Politički spisi*, нав. дело, стр. 107.

26) Исто.

27) Joachim Radkau, *Max Weber: A Biography*, нав. дело, стр. 241.

28) Исто, стр. 233-234.

можда и најважније, Вебер је на политичком хоризонту назирао будућег немачког источног савезника. Он је чак ишао дотле да је руску револуцију из 1905. поредио са оном која се у Немачкој одиграла у периоду 1848–1849²⁹ и сматрао је да је нови режим умногоне напреднији, и у политичку либералну теорију укореењенији од онога који је на снази у САД-у.³⁰ „Свако зна да у Русији влада много јача вера у значај ‘систематичних’ и свеобухватнијих теорија него што је то случај у Америци... идеализам с којим се пристаје на новчана издавања за такве ‘идеалне’ циљеве у већини земства заслужује најдубље поштовање и може да се мери с понашањем наших источнопруских сталешких представника 1847. године“.³¹

Вебер је за веома кратак период научио руски језик, редовно је пратио руску штампу и његов ентузијазам у вези са догађајима из 1905. године више је него очигледан. Вебера је интересовао и утицај Кантове (*Immanuel Kant*) филозофије на Лењинову (*Владимир Ильич Ульянов Ленин*) идеологију а био је фасциниран и поетиком Лава Толстоја (*Лев Николаевич Толстой*). Вебер пише својој супрузи да жели да напише књигу о руском класику јер је успео да у својим делима „отелотвори душу руског народа“³² и да подвуче јасну разлику између рационалне космичке етике (која је нуклеус западне хришћанске шизме) и егоистичке аскетске догме са једне, и ирационалне акосмичке љубави која чини основну етичку и емотивну компоненту православља³³ и руске културе са друге стране.³⁴ Бавећи се Русијом из политичког, економског, теоријског и уметничког угла, Вебер се, наравно, дотакао и религиолошког питања. Проучавајући руску културу поставио је и хипотезу о братској љубави као конститутивном елементу православља.

У јеку кризе на Балкану Вебер је (у децембру 1912. године) агитовао да се укину рестрикције које су немачке власти наметнуле руским студентима; сматрао је да снажне споне између руске и немачке културе замагљује слепи национализам обе земље и да томе

29) Реч је о низу „ротационих револуција у немачким државама“ која је за циљ имала успостављање јединствене немачке државе (Aleksandar Molnar, *Rasprava o demokratskoj ustavnoj državi. knj. 3*, Samizdat B92, Beograd, 2002, стр. 310-311).

30) Wolfgang Mommsen, “Max Weber and the Regeneration of Russia”, *The Journal of Modern History*, The University of Chicago Press, Chicago, No. 69/1/1997, стр. 2.

31) Maks Veber, *Politički spisi*, нав. дело, стр. 40.

32) Joachim Radkau, *Max Weber: A Biography*, нав. дело, стр. 249.

33) Наташа Јовановић, „Веберово схватање концепта индивидуализма као основ компаративне анализе религијских система: пример протестантства и ислама“, *Српска политичка мисао*, Вол. 54, Год. 23, Бр. 4/2016, стр. 457.

34) Wolfgang Schluchter “Weber’s Sociology of Rationalism and Typology of Religious Rejections of the World”, in: *Max Weber Rationality and Modernity* (eds. Scott Lash; Sam Whimster), Routledge, London and New York, 1987, стр. 101.

треба стати на пут.³⁵ Иако су се односи Немачке и Русије све више заоштравали, Вебер је неуморно заговарао идеју помирења. Но, упркос снажној жељи да покаже како Русија може бити немачки савезник, Вебер је ипак морао да одустане од својих идеала. Када је Русија стала на страну Србије његово разочарење постало је ноторна чињеница. „Русија је тек касније, када се ангажовала у Србији, дошла у ситуацију да то не може учинити. Ако вас политика вођена осећањима наведе да се ангажујете на местима до којих, из политичко-географских разлога, није извесно да досеже ваша политичка моћ, онда ћете погрешним потезима врло лако нашкодити свом угледу; то смо ми искусили у политици према Бурима, а Руси то сада у поприличној мери осећају на својој кожи због политике према Србији“.³⁶ Елаборирајући даље о томе зашто се Русија окренула Србији, а не сарадњи са Немачком, Вебер истиче и колективистичку етику православља³⁷ која догматски упућује на сарадњу мимо рационалне геополитичке логике, мада треба напоменути да постоји дисконтинуитет у овој анализи: Вебер јесте стављао религиолошки аспект у руску једначину, па ипак, његова анализа Русије у том погледу остаје поприлично аисторијска и атеолошка.

Након Октобарске револуције Веберова резигнираност у односу на развој догађаја у Русији већ је увелико поодмакла и он упозорава да промена елите неће допринети никаквом политичком напретку и да је реч о псеудо-демократизацији, а не о супстантивној трансформацији на политичком, економском и аксиолошком нивоу. Он закључује да ће социјалистички експеримент у Русији бити кратког даха, да је таква економија изграђена на „песковитим основама“ и да болшевички режим нема потенцијала за холистичку промену руског друштва.³⁸ Вебер нови режим назива реакционарним и стога закључује да: „Независно од мојих одувек врло јаких симпатија за руски ослободилачки покрет, морам нагласити да, док је у Русији државна управа онаква каква тренутно постоји, нема ни помена о томе да би већина меродавних људи могла бити искрено мирољубива, а још мање да има пријатељске намере према немачком народу (намерно кажем „немачком народу“, а не само садашњим немачким властима“.³⁹

Вебер је био девастиран због руског експанзионизма на Балкану и на Блиском истоку. Новим руским елитама замерао је

35) Wolfgang Mommsen, “Max Weber and the Regeneration of Russia”, нав. дело, стр. 10.

36) Maks Veber, *Politički spisi*, нав. дело, стр. 111.

37) Max Weber, “Max Weber on Church, Sect, and Mysticism”, *Sociological Analysis*, Vol. 34, No. 2, 1973, стр. 144-145.

38) Wolfgang Mommsen, “Max Weber and the Regeneration of Russia”, нав. дело, стр. 11-15.

39) Maks Veber, *Politički spisi*, нав. дело, стр. 175.

презервацију цезаристичке идеологије и начина владања, али треба нагласити да изразито огорчен тон који боји његову реторику о Русији, током и након Првог светског рата, никада није важио за целокупан руски народ. Вебер је остао веран идеји да постоји компатибилност између руске и немачке културе, и до краја живота остао је фасциниран руским стваралачким потенцијалом. „Нужно је да немачки радници знају да сада у Русији нема ни говора о некој правој ‘демократији’, као и зашто је то тако. Са заиста демократском Русијом у сваком тренутку бисмо могли да склопимо частан мир. Са овом данашњом Русијом то вероватно не можемо пошто је тамошњим властодршцима потребан рат да би задржали своју позицију моћи“.⁴⁰

Флукуације у односу према Русији, и амбиваленција у тумачењу могућности сарадње између Немачке и Русије, карактеришу Веберов поглед на ову источну земљу. Више него у било ком другом случају, Вебер је у контексту анализе руског случаја све своје научне потенцијале упрегнуо у службу дневнополитичке, али и стратешкополитичке анализе билатералних и мултилатералних односа у Европи почетком двадесетог века. За разлику од неких других земаља, у односу Вебера према Русији можемо идентификовати и изражену афективну компоненту, међутим, са друге стране, током и након Првог светског рата Веберова реторика јесте била поприлично рационална и хармонизована са динамиком догађаја.

2.3. Пољска као спољнополитичко, али и унутрашњеполитичко питање

Однос Макса Вебер према Пољској треба посматрати кроз двоструку оптику. Са једне стране, спољнополитичка релација са овом земљом нераскидиво је везана за „одмеравање снага“ са Русијом (али и са Аустроугарском), али је истовремено реч и о поприлично важном унутрашњеполитичком питању; пољска национална мањина је у Немачкој на преласку између два века била све већа и све утицајнија. Вебер сматра да је „пољски проблем“ био један од кључних тачака Бизмаркове политике. Први канцелар уједињене Немачке сматрао је да су Пољаци непоправљиво детерминисани за издају и да, самим тим, немачка привреда не треба да се ослања на јефтину пољску радну снагу.⁴¹ Вебер се са Бизмарковим ставовима испрва у потпуности слагао да би потом, у складу са прерасподелом моћи у Европи, знатно ублажио реторику.

40) Исто, стр. 189.

41) Исто, стр. 111-112.

Као што смо већ рекли, Макс Вебер је широј јавности познат као научник а не као активни политички партиципant, међутим, постоји још један стереотип који се неретко везује за име Макса Вебера. Вебер се, по правилу, посматра кроз призму теоријски усмереног аутора, и иако дometи Веберовог стваралаштва јесу умногome били одређени теоријским иновативностима и постигнућима, не треба заборавити да је он дао значајан допринос и у области емпиријског проучавања друштва. Један од таквих прилога управо је веома опсежно истраживање о положају (пољских) пољопривредних радника источно од Елбе из 1885. године. Вебер је био свестан свих економских разлога због којих је пољска радна снага важан конститутивни елемент немачке привреде и својеврсно погонско гориво привредног развоја,⁴² али је истовремено заступао став да капиталистичка вредносно неутрална тржишна логика не сме да буде мерило за националну економску политику. Сматрао је да се у случају подстицаја прилива пољских радника привредни интереси косе са националним а да су ови потоњи увек примарни. У складу са епистемолошким постулатима вредносно неутралне науке, Вебер је у самој анализи подвукао објективне налазе о степену радне продуктивности пољских радника и значају који она има за развој немачке привреде, али је у каснијим јавним обраћањима бранио становиште према коме национални интерес увек мора бити примарна идеја водиља политичких елита у Немачкој.⁴³ Ово је један од бољих примера примене принципа о неопходности раздвајања политичког од академског позива; Вебер је био кадар да направи отклон од своје политичко-националне забринутости и да донесе објективан закључак који је формулисан у складу са постулатима економске науке.

Ситуација се у наредним годинама, како и је сам Вебер тврдио, знатно променила. Прво, број Пољака се у Немачкој толико увећао да се више није могло говорити само о јефтиној радној снази, већ је фактичко стање сведочило о постојању заокружене мањинске заједнице са значајним политичким утицајем. Друго, током трајања рата (у децембру 1915. године) Вебер пише о томе да Пољска и Немачка имају заједничког непријатеља (Русију)⁴⁴ и да

42) Mihailo Đurić, *Sociologija Maksa Vebera*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1964, стр. 18-19.

43) Wolfgang Mommsen, *Max Weber and German Politics 1880-1920*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1984, стр. 37-38.

44) Интересантно је да је Вебер у време револуције у Русији 1905. године говорио о антагонизму између Пољске и Русије у корист ове друге земље; он је наине сматрао да је либерализација Русије прави пример како држава напредује, за разлику од Пољске која, према Веберовом мишљењу опстаје у окоштало ауторитаризму. Како су историјски догађаји диктирали промену спољнополитичке стратегије Немачке, тако се мењао и Веберов однос према Русији и Пољској (Исто, стр. 7).

се међусобном усклађеном координацијом може избећи озбиљније угрожавање политичке самосталности и једне и друге земље.⁴⁵ *Ergo*, приметна је промена наративних стратегија које Вебер предузима када говори о Пољској и Пољацима и евидентно је ублажавање критичког тона услед промена односа моћи ове две земље, али и због промена у односима пољске мањине према немачким властима. Пољаци су имали све већи утицај на немачку политичку елиту и Вебер је од почетне позиције која је подразумевала готово „нулту толеранцију“ према интеграцији Пољака, дошао до тога да је заговарао све већу сарадњу и на спољнополитичком и на унутрашњеполитичком плану.

Како је рат одмицао Пољска је „постала капија за продор Руса, а сами Пољаци су постали заговорници уједињења под руском капом“⁴⁶ па је Вебер поново променио своју реторику. Пред крај 1916. године он увиђа да Пољска не сме бити предмет великонемачке политике, али да на унутрашњеполитичком плану ипак треба направити споразум с Пољацима.⁴⁷ Он подсећа на то да је прошло време када су Русија и Немачка имале једнак утицај на Пољску и сматра да, уколико Немачка не издиференцира и не ублажи свој став према Пољској може добити „стварање ‘Србије’ пред нашим (немачким Н.Ј.А.) вратима“.⁴⁸ Вебер иде чак дотле да позива и Немце и Пољаке да „одбаце не само своје старе клишее, већ и неке своје старе вође“⁴⁹ и користи прилику да, преко неадекватне и неусклађене политике Царства према Пољској наново упути критику немачким властима. Дакле, пред крај рата имамо потпуно другачији и готово помирљив тон којим Вебер говори о Пољацима.

Веберов однос према Пољској је лакмус за барем два аспекта његовог стваралаштва, али и политичких преференција и делатног потенцијала. Прво, на примеру истраживања положаја пољских радника можемо уочити, не само дихотомност, већ и амбиваленцију самог концепта вредносне неутралности за коју се Вебер залагао. Крајем деветнаестог века Вебер је имао поприлично радикалне националистичке ставове који су се, уз све семантичке ограде које је износио, промаљали у објективној социо-економској емпиријској анализи коју је спровео. Дакле, иако је успео да одржи равнотежу и да у самој студији не падне у понор идеолошких замагљивања искуствених налаза, у свим јавним обраћањима било је јасно колико му је било тешко да се придржава начела вредносне неутралности

45) Maks Veber, *Politički spisi*, нав. дело, стр. 112.

46) Исто, стр. 154.

47) Исто, стр. 155.

48) Исто, стр. 159.

49) Исто, стр. 162.

и да тек *post festum* проговори националистичким дискурсом који је нужно подразумевао да је пољска национална мањина опасност за немачки *Kultur*. Он јесте успео да разграничи науку од политике, али овај пример је показао колико је то велики изазов.

Са друге стране, на примеру анализе Веберовог поимања улоге Пољске у европској, али и унутрашњој немачкој политици, можемо пратити како се трансформисала његова идеолошка позиција: напустио је десни крај идеолошког спектра и полако се ближио (левом) центру. Као што смо рекли, Вебер је свој политички активизам започео агитујући за Свенемачки савез чији је члан био у периоду од 1893. до 1899. године, док је касније променио политичко-идеолошку позицију. На примеру односа према Пољској ова трансформација је заиста аподиктична: његова реторика је све мање центрирана око националне квинтесенције, а све више има прагматичан тон. Наравно, треба имати на уму и да је ток Првог светског рата неминовно диктирао промену односа према Пољској од онога који је био прижељкиван до оног који је у складу са реалним могућностима поражене Немачке.

2.4. Реалполитички однос према Оријенту без оријентализма?

Већ смо изнели овај закључак, али сада га још једном подвучимо: Немачки однос према Оријенту је био готово заједнички именитељ спољнополитичких визија Макса Вебера и Вилхелма Другог. Вилхелм Други је већ крајем деветнаестог века (прво 1889. а онда 1898. године) посетио „болесника са Босфора“. Некадашња моћна Отоманска империја се у том историјском тренутку налазила у дубокој војној, економској и друштвеној кризи, па је кајзеров позив на сарадњу био више него прекопотребан (мада свакако није био дочекан без скепсе и сумње).⁵⁰ Немачка је због изолационистичке политике Ото фон Бизмарка (али и из неких других разлога о којима сада неће бити речи), остала без колонија,⁵¹ и дефицит империјалистичког

50) Ово је период у коме султан Абдул Хамид Други укида парламент и враћа период аутократије. Реч је о веома нестабилном периоду у коме је партнерство са Немачким царством изгледало као добра излазна стратегија (Владимир Ајзенхамер, Наташа Јовановић, „Анализа демократичности парламентарних избора у Републици Турској 2015. године са освртом на генезу изборног процеса“, *Српска политичка мисао*, Вол. 49, Год. 22, Бр. 3/2015, стр. 196.)

51) Немачка је имала мање колонијалне поседе у Танзанији, Намибији, Тogu и Камеруну и другде од осме деценије деветнаестог века па све до Првог светског рата, међутим то је свакако недовољно да бисмо говорили о значајном колонијалном утицају (Andrew Zimmerman, “What Do You Really Want in German East Africa, Herr Professor?” *Counterinsurgency and the Science Effect in Colonial Tanzania*”, *Comparative Studies in Society and History*. Vol. 48, No. 2, 2006, стр. 425.)

утицаја „болео“ је многе политичке актере у Немачкој, па и самог Вебера. Прерасподела моћи на глобалној сцени више није остављала простор за стварање нових односа зависности па је у тренутку у коме је Француска окупирала Тунис а Британија Египат, релативно равноправно савезништво једне оријенталне земље са окциденталним царством било најбоље могуће билатерално решење и за једну и за другу страну. Иако је још за време Бизмарка, а након рата са Француском 1870–1871, немачка и турска сарадња у виду размене војне обуке била веома заступљена, кајзерова визија железнице Берлин–Багдад и сарадња са Турском биле су заиста значајна промена у целокупном односу Запада према Оријенту. У контексту нормализације империјалистичко-експлоататорских односа који су били *лајт мотив* деветнаестог века, пример немачко-турске сарадње, односно пример сарадње Оријента и Окцидента у (релативно) равноправном односу био је заиста револуционаран.⁵² Не улазећи сада у дебату о томе да ли је кооперација на обе стране прихваћена са одобравањем, за наш рад је битно подвући да је кајзерова политика отварања према Оријенту била радикална промена у односу на до тада постављене координате Бизмаркових спољнополитичких планова и односа. И Макс Вебер је сматрао да је Турска важан савезник Немачке и то не само на економском, већ првенствено на војном плану. Ишао је чак дотле да је Немачку називао „природним пријатељем Турске“.⁵³

Иако је готово опште место да је Вебер био аутор који је био здушно посвећен проучавању развоја Запада у најширем смислу, односно аутор који је каријеру посветио проучавању западног варијетета капиталистичке привреде, модерности, религија, бирократије и надамце целокупне западне етичке, есхатолошке и естетичке рационалности, ипак можемо уочити јасан афирмативни искорак ка Оријенту зарад спољнополитичке прагматике. У складу са већ познатом дискурзивном виртоузношћу, Вебер проналази и тачке моралне компатибилности између Немачке и оријенталних савезника и тиме још једном показује колико су биле порозне границе између научне и *praxis* логике. „Нема сумње да Немачка има јаке интересе на оријенту, и да ће они бити још јачи. Наши тамошњи савезници, који ће, што се свакако може очекивати, то остати и убудуће, располажу материјалним, техничким и духовним помоћним средствима којима располаже и Немачка, на располагању им стоји све што мисле да могу употребити, али свакако ће се избегавати политика која се ослања на снагу, политика наметања и таштине“.⁵⁴

52) Peter Hopkirk, *On Secret Service East of Constantinople: The Plot to Bring Down the British Empire*, Hodder & Stoughton General Division, London, 2006, стр. 21-22.

53) Maks Weber, *Politički spisi*, нав. дело, стр. 147.

54) Исто, стр. 115-116.

Турска је била у Веберовом фокусу и због још једне историјско-политичке чињенице. У склопу холистичке перспективе Веберовог односа према Русији, идентификујемо и важну фокалну тачку у виду мапирања потенцијалног негативног руског утицаја на Турску. Вебер сматра да Немачка мора стати на пут руској интенцији ка смањењу политичког и војног интегритета Турске и да мора дати све од себе како би се ограничило ширење руског утицаја на блискоисточни регион.⁵⁵ Немачки социолошки класик о Оријенту размишља у тренутку када је већ дубоко разочаран у исходе револуционарних процеса у Русији па овакав дискурс није изненађење. Вебер је, дакле, номинално био на истоветном становишту са Вилхелмом Другим када је реч о односу према Оријенту, међутим, не треба заборавити да је Вебер сматрао да кајзер нема довољно снаге да изнесе исправно конципирану политику.

Када је реч о Веберовом односу према Оријенту, неминовно је размотрити његово тумачење блискоисточних територија, култура и религија у бинарним категоријама присуства, односно одсуства оријентализма.⁵⁶ Највећи број аутора који су се бавили Веберовом анализом ислама немачком социолошком класику „пришивају“ етикету оријентализма. Вебер је на ислам гледао као на *a priori* религију ратника која не спада у категорију сотериолошких религија, већ је читава исламска догматика и праксеологија резултат тежње Посланика Мухамеда да сачини „заповест за верски рат све до потчињавања неверника политичкој власти и економској доминацији верника“.⁵⁷ Због поједностављеног, хомогенизованог, егзотизованог, али и потенцијално опасног тумачења ислама у милитаристичком руху, аутори Вебера оптужују за потпадање под заводљиву логику оријентализма која бели, рационални, модерни и „мушки“ Запад уздиже на пиједестал хуманитета, остављајући „примитивни“ Оријент у подножју лествице цивилизацијског развоја.⁵⁸

Ми на овом месту нећемо улазити у анализу Веберовог схватања ислама,⁵⁹ али ћемо у контексту проучавања његовог практич-

55) Исто, стр. 147.

56) Под појмом оријентализма подразумевамо концепт Едварда Саида (*Edward Said*). За више видети: *Edward Said, Orientalizam*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2008.

57) Макс Вебер, *Приреда и друштво, књ. I*, нав. дело, стр. 400.

58) За више видети: Bryan Turner, *Max Weber Classic Monographs. Volume VII: Weber and Islam*, Routledge, London and New York, 1998; Armando Salvatore, “Beyond Orientalism? Max Weber and the Displacements of ‘Essentialism’ in the Study of Islam”, *Arabica*, Vol. 43, No. 3, 1996, стр. 457–485; Sarah Farris, *Max Weber’s Theory of Personality: Individuation, Politics and Orientalism in the Sociology of Religion*, Brill, Leiden, Boston, 2013; Michael Curtis, *Orientalism and Islam: European Thinkers on Oriental Despotism in the Middle East and India*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009.

59) За више видети: Наташа Јовановић, „Веберово схватање концепта индивидуализма као основ компаративне анализе религијских система: пример протестантизма и ислама“,

нополитичког односа према Оријенту скренути пажњу на дисонанцу између прагматичног афирмисања сарадње Немачке и Турске и теоријског схватања ислама као религије ратника чији *ethos* свакако није компатибилан са окциденталном рационалном космологијом и рутинизирајућом свакодневном калкулативном етиком. Веберова похвала окретања кормила спољне политике Немачке ка Истамбулу заиста је била плод његовог виђења међународних и геополитичких интереса Немачке и била је, за разлику од пољског и руског примера, одвојена од његовог научног погледа на ислам и исламску цивилизацију и културу. Другим речима, ако је Веберово схватање ислама као религије ратника под оптужбом за оријентализам, његов практично-политички однос према Оријенту био је поприлично трезвен и лишен оријентализацијског унижавања. Однос према Турској добар је пример успешног одвајања научног од политичког начина размишљања.

3. ЗАКЉУЧНА РАЗМАТРАЊА

Рад представља кратак осврт на издвојене сегменте Веберовог проучавања међународних односа на крају деветнаестог и на почетку двадесетог века. Пролазећи кроз анализу његовог односа према Тројном савезу, Француској, Британији, Русији, Пољској и Турској могли смо да стекнемо занимљиве увиде који, не само да су важан (и недовољно проучаван) сегмент биографије немачког социолошког класика, већ су значајни и са становишта епистемологије, али и са становишта историје међународних односа. Најпре, занимљиво је установити да је Вебер, иако је био изразито критичан према политици Вилхелма Другог, заправо умногоме делио његову визију „велике Немачке“ која ће водити „светску политику“. Дакле, иако је на унутрашњеполитичком плану, Вебер био присталица Бизмарковог наслеђа, нови век донео је другачије амбиције и изазове у сфери међународних односа што је резултирало тиме да Макс Вебер буде на истој идејној равни са немачким кајзером, иако је реализација визија оно што је Вебера навело да бурно критикује цара.

Са друге стране, веома је занимљиво проучавати у којој мери је Вебер успео да се придржава сопственог начела о разлици из-

нав. дело, стр. 451-471; Наташа, Јовановић, „Настанак ислама кроз теоријску призму Макса Вебера (улога просторног контекста и друштвених актера и слојева у процесу дефинисања и експанзије исламске религије)“, *Социолошки преглед*, Вол. L, No. 1, год. 2016, стр. 91-117; Nataša Jovanović, Vladimir Mentus, “Classical roots of contemporary understanding of Islam as religion of warriors – the implications of Weber’s interpretation of Islamic dogma” in: *Religion in Contemporary Society* (eds. Mirko Blagojević; Zlatko Matić), Institute of Social Sciences, Belgrade, Department of Education and Culture, Serbian Orthodox Diocese of Branicevo, Pozarevac 2017, стр. 213-228.

међу научног (вредносно неутралног) и политичког позива. О Аустроугарској, Француској и Великој Британији Вебер говори са позиције политичких и војних стратегија и тактика. Не укључује холистичку перспективу друштвене динамике већ говори о грешкама из прошлости и плановима за будућност. Са друге стране, наратив о Пољској био је изразито поларизован између објективно-научног и политичког, па ипак Вебер је успео да се дистанцира од својих (националистички обојених) ставова о Пољацима и да доноси закључке који се односе на рационално економско вођење привреде (крајем деветнаестог века), али и на рационално управљање политичким кормилом (пред крај и након рата). Слична ситуација је и са Турском; када говори о неопходности савезништва Немачке и Турске Вебер не укључује анализу ислама као религије ратника и не говори о свим потенцијалним дисконтинуитетима у светоназорима различитих цивилизација већ трезвено говори о томе како је Турска најбољи прозор кроз који Немачка гледа на Исток. Са Русијом је ситуација нешто компликованија и тешко је одвојити научне закључке од емотивног заноса који је водио Вебера до закључака да је Русија идеални савезник Немачке (упркос очигледним геополитичким препрекама које ће ипак уразумити и самог Вебера одмах након почетка рата).

Веберови записи сведоче о хаотичној политичкој реалности у Немачком царству на прелазу између два века и говоре о томе колико је било тешко задржати конзистентну идеолошку, али и спољнополитичку позицију и визије. Анализа његових политичких говора и текстова илуструју и колико је тешко одвојити научне закључке од политичких амбиција, али истовремено управо на Веберовом примеру видимо колико је важно балансирати између те две друштвене улоге. На крају, Веберово тумачење светске политичке динамике показује колико је холистичка социолошка перспектива која сједињује различите нивое анализе, пример добре основе за интердисциплинарни сарадњу и указује на могућности инхерентно социолошког доприноса на тај начин конципираним друштвеним наукама.

ЛИТЕРАТУРА

Ајзенхамер Владимир; Јовановић, Наташа, „Анализа демократичности парламентарних избора у Републици Турској 2015. године са освртом на генезу изборног процеса“, *Српска политичка мисао*. Вол. 49, Год. 22, Бр. 3/2015, стр. 189-209.

Вебер Макс, *Привреда и друштво*, књ. I, Просвета, Београд, 1976.

Јовановић Наташа, „Веберово схватање концепта индивидуализма као

- основ компаративне анализе религијских система: пример протестантизма и ислама“, *Српска политичка мисао*, Вол. 54, Год. 23, Бр. 4/2016, стр. 451-471.
- Јовановић Наташа, „Настанак ислама кроз теоријску призму Макса Вебера (улога просторног контекста и друштвених актера и слојева у процесу дефинисања и експанзије исламске религије)“, *Социолошки преглед*, Вол. 50, Но. 1, год. 2016, стр. 91-117.
- Симић Драган Р. „Још једанпут о ’Четири велике дебате’ (Цртице из историје науке о међународним односима)“, *Политичка ревија*, Вол. 18, Год. 20, Но. 4, 2008, стр. 1465-1484.
- Curtis Michael, *Orientalism and Islam: European Thinkers on Oriental Despotism in the Middle East and India*, Cambridge University Press, Cambridge, 2009.
- Ђурић Мило, *Sociologija Maksa Vebera*, Matica Hrvatska, Zagreb, 1964.
- Eliaeson Sven, “Constitutional Caesarism: Weber’s politics in their German context” in: *The Cambridge Companion to Weber*, (ed. Stephen Turner), Cambridge University Press, New York, стр. 131-148.
- Farris Sarah, *Max Weber’s Theory of Personality: Individuation, Politics and Orientalism in the Sociology of Religion*, Brill, Leiden, Boston, 2013.
- Hajns Folker, *Uvod u Maksa Vebera*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2011.
- Hopkirk Peter, *On Secret Service East of Constantinople: The Plot to Bring Down the British Empire*, Hodder & Stoughton General Division, London, 2006.
- Hull Isabel, “Military culture, Wilhelm II, and the end of the monarchy in the First World War”, in: *The Kaiser – New Research on Wilhelm II’s role in Imperial Germany* (eds. Annika Mombauer; Wilhem Deist), Cambridge University Press, Cambridge, 2004, стр. 235-258.
- Jovanović Nataša, Mentus Vladimir, “Classical roots of contemporary understanding of Islam as religion of warriors – the implications of Weber’s interpretation of Islamic dogma” in: *Religion in Contemporary Society* (eds. Mirko Blagojević; Zlatko Matić), Institute of Social Sciences, Belgrade, Department of Education and Culture, Serbian Orthodox Diocese of Branicevo, Pozarevac 2017, стр. 213-228.
- Kisindže Henri, *Diplomatija*, Club Plus, Beograd, 2011.
- Miršajmer Džon, *Tragedija politike velikih sila*, Udruženje za studije SAD u Srbiji, Čigoja štampa, Beograd, 2017.
- Molnar Aleksandar, *Rasprava o demokratskoj ustavnoj državi. knj. 3*, Samizdat B92, Beograd, 2002.
- Mommsen Wolfgang, *Max Weber and German Politics 1980-1920*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1984.
- Mommsen Wolfgang, “Max Weber and the Regeneration of Russia”, *The Journal of Modern History*, The University of Chicago Press, Chicago, No. 69/1/1997, стр. 364-383.
- Radkau Joachim, *Max Weber: A Biography*, Polity, Cambridge, 2009.

- Roth Guenther, "History and sociology in the work of Max Weber", *British Journal of Sociology*, Vol. 27, No. 3, 1976, стр. 306-318.
- Said Edvard, *Orijentalizam*, Biblioteka XX vek, Beograd, 2008.
- Salvatore Armando, "Beyond Orientalism? Max Weber and the Displacements of 'Essentialism' in the Study of Islam", *Arabica*. Vol. 43, No. 3, 1996, стр. 457-485.
- Wolfgang Schluchter "Weber's Sociology of Rationalism and Typology of Religious Rejections of the World", in *Max Weber Rationality and Modernity* (eds. Scott Lash; Sam Whimster), Routledge, London and New York, 1987, стр. 92-118.
- Turner Bryan, *Max Weber Classic Monographs. Volume VII: Weber and Islam*, Routledge, London and New York, 1998.
- Veblen Thorstein, *Imperial Germany and the Industrial Revolution*, Batoche Books, Kitchener, 2003.
- Weber Maks, *Politički spisi*, Filip Višnjić, Službeni glasnik, Beograd, 2006.
- Weber Maks, *Protestantska etika i duh kapitalizma*, Mediterran Publishing, Novi Sad, 2011.
- Weber Max, "Max Weber on Church, Sect, and Mysticism", *Sociological Analysis*, Vol. 34, No. 2, 1973, стр. 140-149.
- Weber Max, *Metodologija društvenih nauka*, Globus, Zagreb, 1989.
- Zimmerman Andrew, "What Do You Really Want in German East Africa, Herr Professor?" Counterinsurgency and the Science Effect in Colonial Tanzania", *Comparative Studies in Society and History*. Vol. 48, No. 2, 2006, 419-461.

Natasa M. Jovanovic Ajzenhamer

**VIEW OF THE FOREIGN POLICY POSITION OF
THE GERMAN EMPIRE FROM THE CORNER OF
THE HISTORY OF SOCIOLOGICAL THEORISE: MAX
WEBER ON INTERNATIONAL POLITICS**

Resume

The paper presents the view of one of the most influential sociologists from the late nineteenth and early twentieth century, Max Weber, on the foreign policy relations of the Second Reich with Russia, Poland, the countries of the Triple Alliance, France, England, and with the "patient from Bosphorus". We could see the differences in the rhetoric he used: while in the case of Austro-Hungary, France and Great Britain, rational geopolitical logic prevailed, in the case of Russia and Poland, dominated issues was related to ethics, national character, religion and art. When it comes to the Orient, we have identified the

return to a pragmatic narrative: Turkey was, in the eyes of Max Weber, Germany's ideal ally in the Orient, and he did not much go into a deeper analysis of civilizational and religious relations between Orient and Occident.

Using a comparison of his scientific preoccupations and (relatively) objective conclusions in scientific studies with messages he made in political speeches, we have received a new look at the dualism of Weber's biography; In the domestic professional and wider public, he was first known as a scientist and only then as a political worker, however, Weber was very interested in the development of German society, both on the internal political and foreign policy plan. In this paper, this second aspect is clarified. Therefore, this work has a double disciplinary significance: it represents a contribution to the history of social and political ideas, but it is also a contribution to and the history of international relations.

By analyzing Weber's view of political turmoil in the period between Bismarck's rule and the reign of Wilhelm II, we got an interesting "the inside" view on the situation in the German empire shortly before and during the First World War. Weber's foreign policy analysis is interesting precisely because it also sublimates a holistic scientific approach (he linked historical processes, cultures, religions and traditions with military capabilities, degree of economic development and geopolitical position), but also an aggravated and fairly realistic view of the current situation by a very active political actor. This paper presents an overview of the most important political conclusions of one of the most influential intellectuals since the beginning of the twentieth century. Also, in the paper we also presented the genesis of these conclusions, which gave a dynamic and developmental view of the European political scene, as well as the creativity and interests of Max Weber himself.

Keywords: Max Weber, Second Reich, international relations, World War I, value neutrality, geopolitics, history of social and political ideas

* Овај рад је примљен 01. маја 2018. године, а прихваћен на састанку Редакције 26. јуна 2018. године.